

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Mezinárodní sociální a humanitární práce

Eva Michálková

*Specifika sociální situace vnitřně přesídlených žen
v Gruzii a možné nástroje pomoci*

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Tereza Malochová

2015

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci dne 25. 6. 2015

Eva Michálková

Poděkování

Mé poděkování patří vedoucí práce Mgr. Tereze Malochové, gruzínské organizaci Women's Information Center za přístup k interním materiálům a výpomoc při vedení a tlumočení rozhovorů, stejně jako všem respondentkám za jejich sdílení silných příběhů s mladou a nezkušenou cizinkou. Můj největší dík si však zaslouží mí přátelé, kteří mi byli v Gruzii velkou oporou a zůstávají mojí životní inspirací: thank you Mercé, Eddy, Favaz and Harsh for accompanying me all those months and for all those memories, for believing in the goodness in me and for endless philosophical discussions. You are special. I hope to see you all again.

And because of all this, IDP women have become the strongest advocates for peace and for positive change.

Julia Kharashvili

Obsah

Seznam zkratk.....	- 3 -
1 Úvod.....	- 4 -
2 Příčiny vzniku VPO a jejich charakteristika	- 6 -
2.1 Válečné konflikty v Gruzii.....	- 6 -
2.2 Vnitřně přesídlené osoby.....	- 9 -
3 Životní situace vnitřně přesídlených žen	- 10 -
3.1 Biologická dimenze	- 12 -
3.1.1 Životní a bytové podmínky.....	- 13 -
3.1.2 Zdraví a reprodukční zdraví.....	- 14 -
3.1.3 Sexuální a genderově podmíněné násilí.....	- 15 -
3.2 Sociální dimenze	- 18 -
3.2.1 Chudoba, zaměstnání a změna rolí	- 18 -
3.2.2 Sociální a kulturní vazby a integrace do společnosti	- 20 -
3.2.3 Participace VPŽ na veřejném životě a v politice	- 20 -
3.3 Psychologická dimenze	- 21 -
3.4 Duchovní dimenze.....	- 22 -
4 Aktéři a nástroje v pomoci vnitřně přesídleným ženám	- 22 -
4.1 Vláda	- 23 -
4.2 Lokální neziskové organizace	- 24 -
4.3 Mezinárodní společenství.....	- 26 -
5 Příběhy jednotlivých vnitřně přesídlených žen.....	- 27 -
5.1 Cíl výzkumu.....	- 27 -
5.2 Použitá metoda	- 28 -
5.3 Výzkumný soubor.....	- 28 -

5.4	Sběr dat.....	- 29 -
5.5	Zpracování dat.....	- 30 -
5.6	Výsledky	- 31 -
5.6.1	Zdravotní stav.....	- 31 -
5.6.2	Nezaměstnanost.....	- 33 -
5.6.3	Sexuální a genderově podmíněné násilí.....	- 35 -
5.6.4	Psychologická dimenze.....	- 36 -
5.7	Diskuze.....	- 38 -
6	Závěr	- 38 -
	Seznam literatury.....	- 40 -
	Příloha 1: Aktuální počet VPO podle místa usídlení.....	- 46 -
	Příloha 2: Mapa Gruzie a jejích regionů.....	- 47 -

Seznam zkratek

CR	Conciliation Resources
HRIDC	Human Rights Centre
IDP	Internally Displaced Person
IDPs	Internally Displaced Persons
IDMC	Internal Displacement Monitoring Centre
IDPWA	IDP Women Association CONSENT
IPS	Institute for Policy Studies
MRA	Ministerstvo pro VPO z okupovaných teritorií, ubytování a uprchlíky
VPO	Vnitřně přesídlená osoba/y
VPŽ	Vnitřně přesídlená žena/Vnitřně přesídlené ženy
UNHCR	Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky
UPR	Universal Periodic Review
WFG	Women's Fund in Georgia
WIC	Women's Information Centre

1 Úvod

Zatímco válečné konflikty v Gruzii na počátku 90. let a poté v roce 2008 měly relativně krátké trvání, jejich dopady, zejména utrpení vnitřně přesídlených osob a ostatní konfliktem zasažené populace, trvají dodnes, více než dvacet (v případě vnitřně přesídlených osob v důsledků konfliktů v 90. letech) a sedm (v případě vnitřně přesídlených osob v důsledku války v srpnu 2008) let od konce bojů. Lidé nuceni opustit své domovy jsou zvláště zranitelní v řadě oblastí (OHCHR online). Uspokojování jejich základních potřeb je často nedostatečné: vnitřně přesídlené osoby nemají přístup k přijatelnému bydlení, zdravotní péči a obživě, také bývají snazším terčem fyzického a sexuálního násilí. Chudoba a zranitelnost však není jediným problémem této sociální skupiny. Emoční trauma, ztráta sociálních vazeb, ale také diskriminace ze strany většinového obyvatelstva, ve spojení s výše zmíněnými problémy, může vést až k úplnému vyloučení vnitřně přesídlených osob ze společnosti (OHCHR online).

Všechny tyto možné důsledky přesídlení mívají nejrazantnější vliv na nejvíce zranitelné skupiny vnitřně vysídlených osob, kterými jsou ženy, matky s malými dětmi, děti, osoby se zdravotním postižením a starší osoby. Vzhledem k tomu, že ženy a děti velmi často tvoří majoritu mezi vnitřně přesídlenými osobami, pro úspěšné řešení a zlepšení situace celkové populace vnitřně přesídlených osob je klíčové zohlednit specifické potřeby dětí a žen (OHCHR online).

Právě těmito specifickými zkušenostmi a životní situací žen jakožto vnitřně přesídlených osob se zabývá tato bakalářská práce. Jejím cílem je na základě studia relevantních zdrojů a provedení kvalitativních rozhovorů zjistit a popsat, jaké jsou specifické sociální problémy, se kterými se potýkají ženy v pozici vnitřně přesídlených osob v Gruzii, dále pak zjistit, zda a případně jaké jsou nástroje pomoci těmto ženám z pozice státu, neziskových organizací a dalších institucí.

Mojí hlavní motivací pro výběr tohoto tématu byla devítiměsíční Evropská dobrovolná služba v gruzínské organizaci Women's Information Centre. V jednom ze svých projektů se tato organizace zaměřuje na pomoc vnitřně přesídleným osobám a to

především se zaměřením na ženy. Díky tomu jsem měla přístup k interním materiálům organizace, stejně tak mi byly umožněny návštěvy uprchlického tábora poblíž Tbilisi.

Přínos bakalářské práce vnímám zejména ve zdůraznění, jak je důležité zajímat se a zaměřovat se na ženy v pozici vnitřně přesídlených osob. Podle autorů Renzetti a Curran jsou ženy v rozvojových zemích vystaveny dvojí deprivaci: ta plyne jak ze života v chudé zemi, tak ze skutečnosti, že jsou ženami a jsou tedy diskriminovány ve stále přetrvávající patriarchální společnosti (Renzetti & Curran 2003, s. 53). Podobně na tom jsou vnitřně přesídlené ženy: deprivovány kvůli důsledkům vnitřního přesídlení, ale také kvůli tomu, že jsou ženami a zažívají tak diskriminaci na základě genderu a genderově motivované násilí. Úspěch sociální a humanitární práce s vnitřně přesídlenými osobami je závislý na správné analýze příčin problémů a tedy možnosti přesného zaměření řešení a podpory. V případě vnitřně přesídlených žen je tak klíčové zaměřit se na všechny ty problémy, které postihují zejména ženy a staví je tak do specifických situací, oproti mužům, kteří je většinou nezažívají. Vzhledem k tomu, že se počet vnitřně přesídlených obyvatel v důsledku konfliktů přírodních katastrof zvyšuje, je důležité vědět, jaké jsou potřeby těchto lidí a jak na ně účinně reagovat (IFSW 2012, online). Bakalářská práce se soustředí na analýzu a informování o těchto specifických a může tak být zdrojem informací pro ostatní studenty souvisejících oborů, kteří aspirují k práci s vnitřně přesídlenými osobami.

Práce je rozdělena do dvou na sebe navazujících částí, nejdříve je v rámci teoretické části uvedena problematika konfliktů v Gruzii a vzniku a povahy problematiky vnitřně přesídlených osob. Dále je analyzována životní situace vnitřně přesídlených žen, konkrétně z holistického bio-psycho-socio-spirituálního pohledu. V poslední kapitole teoretické části jsou představeni aktéři a nástroje, jež se podporou a pomoci vnitřně přesídleným ženám zabývají. Následuje empirická část práce, která je kvalitativním výzkumem, jež v rámci fenomenologického přístupu přináší jednotlivé specifické zkušenosti životní situace vnitřně přesídlených žen.

2 Příčiny vzniku VPO a jejich charakteristika

Pro pochopení, proč se mnozí obyvatelé Gruzie vůbec dostali do pozice vnitřně přesídlených osob, je důležité znát pozadí konfliktů k tomuto fenoménu vedoucímu. Tato kapitola se krátce věnuje popisu válečných konfliktů na počátku 90. let a v roce 2008, které byly důvodem k přesídlení mnoha obyvatel. Druhá podkapitola se pak konkrétně soustředí na to, kdo jsou to vnitřně přesídlené osoby, kolik jich bylo v důsledku těchto konfliktů vysídleno, jaké formy usídlení zvolili a ve kterých částech Gruzie.

2.1 Válečné konflikty v Gruzii

Přes relativně malou rozlohu i počet obyvatel¹ je Gruzie, republika ležící na Jižním Kavkaze, značně etnicky heterogenní zemí. Podle několika autorů (Darchiashvili, Cornell, Vaško) je právě toto heterogenní etnické složení obyvatel Gruzie hlavní příčinou válečných konfliktů v separatistických regionech Abcházie a Jižní Osetie v 90. letech a poté v roce 2008.

Populace Gruzie byla na počátku 90. let tvořena Gruzínci asi ze 70 %, přičemž do této skupiny se řadí jak Gruzínci hovořící gruzínským jazykem, tak i sub-etnické gruzínské skupiny hovořící příbuznými jazyky jako jsou Svanové, Mingreliané, muslimští Gruzínci nebo Adžarové (Cornell 2000, s. 129). Zbývajících 30 % populace bylo tvořeno etnickými menšinami, zejména arménskou (8,1 %), ruskou (6,3%), ázerskou (5,7 %), osetskou (3 %), řeckou (1,9 %), abcházskou (1,8 %), ukrajinskou (1 %), kurdskou (0,6 %), židovskou (0,5 %) a dalšími (Demoskop weekly 2015 online). Podle Cornella je nadále i v současnosti v Gruzii přítomno na 80 etnických skupin (2000, s. 129).

¹ V současnosti žije v Gruzii odhadem 4,3 milionů obyvatel na 69 700 km² rozlohy (UN Data, 2014, [online]). V roce 1989 žilo v Gruzii 5,4 milionů obyvatel (Demoskop weekly, 2015 [online]).

Nejnovější dostupná data z roku 2002 však uvádějí, že se demografické složení obyvatelstva výrazně změnilo, zejména co se týče počtu obyvatel náležících k ruské, abchazské a osetské menšině. Počet Rusů žijících v Gruzii klesl z 341 172 obyvatel na 67,671, u Osetinců jde o pokles z 164 055 obyvatel na 38 028, u Abcházců z 95 843 na 3 527 obyvatel². Příčinami těchto demografických změn jsou jak získání nezávislosti na Sovětském svazu v roce 1991, tak důsledky ozbrojených konfliktů v 90. letech (World Directory of Minorities and Indigenous People, Georgia online).

Po rozpadu Sovětského svazu se nacionalismus díky podpoře tehdejších politiků stal vedoucím názorovým proudem a spouštěčem pro budoucí konflikty. Do té doby bylo etnické napětí mezi Gruzii a regiony Abcházie a Jižní Osetie upozaděno hrozbou vnějšího ohrožení Sovětského svazu, ale také různými ústupky ve prospěch Abcházie a Jižní Osetie, kterými Sovětská vláda tyto rozpěře tlumila (například národnostní kvóty ve státní správě a jiných odvětvích v Abcházii) (Darchiashvili 2007, s. 11). V druhé polovině 80. let se však rozpadající se Sovětský svaz již nedokázal s rostoucími nacionalistickými náladami vyrovnat (Darchiashvili 2007, s. 15).

Zejména Zviad Gamsakhurdia, který se v roce 1991 stal prvním prezidentem tehdy již nezávislé Gruzie, zaměřil svou kampaň na podporu práv Gruzínů v Abcházii a Jižní Osetii, a jeho zvolení tak znamenalo vyostření vztahů (Cornell 2000, s. 151). Většina gruzínského obyvatelstva tehdy vnímala národnostní menšiny na svém území buď jako „imigranty“ či „hosty“ (v případě Osetinců), nebo jako „původně gruzínský kmen“ (v případě Abcházců). A tedy jejich požadavky k autonomii za historicky nelegitimní (Cornell 2000, s. 151). Podpora separatismu ze strany Ruska byla navíc vnímána, a nutno dodat že neoprávněně, jako snaha získat vliv nad celým jihokavkazským regionem (Darchiashvili 2007, s. 16, Cornell 2000, s. 151).

² Data jsou z roku 2002 a proto nezahrnují změny v demografickém vývoji po válce v roce 2008. Počet Abcházců a Osetinců také zahrnuje pouze tyto obyvatele žijící na území Gruzie, ne na sporných územích Abcházie a Jižní Osetie.

Napětí a střety se začaly v obou regionech objevovat již od roku 1989. V Abcházii to byl například protest proti otevření gruzínské univerzity v Suchumi v roce 1989, který vyústil v násilné střety mezi Abcházci a Gruzíny (Darchiashvili 2007, s. 12). V Jižní Osetii během roku 1989 začalo posilovat hnutí za spojení Jižní a Severní Osetie³ a začaly se také objevovat rozbroje mezi Osetinci a Gruzíny. V srpnu 1990 byl přijat zákon zakazující regionálním politickým stranám účastnit se nadcházejících voleb, což byla jedna z příčin narušení křehké stability. Jižní Osetie na toto reagovala deklarováním svého území jakožto nezávislé sovětské demokratické republiky (Cornell 2000, s. 155). Gruzie na to zanedlouho zareagovala vyhlášením nouzového stavu a vysláním vojsk na území Jižní Osetie, stejně tak jako Rusko poslalo vojska svá (Cornell 2000, s. 156). Konflikt trval až do června 1992, kdy bylo uzavřeno příměří (Cornell 2000, s. 158).

Abcházie svou samostatnost deklarovala v roce 1991 v reakci na osamostatnění Gruzie od Sovětského svazu (Darchiashvili 2007, s. 13). Gruzie se navrátila k ústavě z roku 1921 a tedy k menším pravomocem pro Abcházii, což bylo popudem pro abchazské politiky k obnovení Ústavy z roku 1925, podle níž byla Abcházie svazovou republikou a byla spojena s Gruzii jen zvláštní smlouvou (Vaško 2005, online). Odtud byl už jen krok k vypuknutí války, k čemuž došlo 7. července 1992. Válka trvala patnáct měsíců, do roku 1993, kdy byla v Soči podepsána dohoda o stažení gruzínských vojsk v území Abcházie (Vaško 2005, online).

Situace v obou regionech vy eskalovala opět v roce 2008, v tzv. srpnovou válku, někdy také označovanou za Rusko-Gruzínskou válku. Po gruzínském útoku na hlavní město Jižní Osetie Cchinvali (Tskhinvali) vyhlásila Abcházie podporu Jižní Osetii, stejně tak se na stranu Osetie přidalo Rusko (Nichol 2009, s. 5). Výsledkem této války bylo faktické odtržení Abcházie a Jižní Osetie od Gruzie, přestože do dnešní doby je samostatnost těchto republik uznána pouze Ruskem, Venezuelou, Nikaraguou, Vanuatu, Republikou Nauru a dále také jinými oficiálně neuznanými státy, jako jsou

³ Severní Osetie je jednou z republik Ruské federace. Severní Osetie leží na severním Kavkaze, sousedí s Jižní Osetií (potažmo Gruzii) na jihu, republikou Ingušsko na východě, republikou Kabardsko-Balkarsko na západě a s Čečenskem na severovýchodě (BBC News, 2015 [online]).

například Podněstří nebo Náhorní Karabach.⁴ Většina států světa odmítá uznat nezávislost Jižní Osetie a Abcházie a trvají tak na územní celistvosti Gruzie (Project Gutenberg Self-Publishing Press online).

2.2 Vnitřně přesídlené osoby

Podle Základních principů zacházení s vnitřně vysídlenými osobami, publikovanými OSN v roce 1998, jsou vnitřně přesídlené osoby definovány jako *osoby nebo skupiny osob, které byly přinuceny či okolnostmi donuceny opustit svůj domov či místo obvyklého pobytu, zejména v důsledku, nebo ve snaze vyhnout se následkům ozbrojeného konfliktu, situacím všeobecného násilí, porušování lidských práv či přírodním nebo člověkem způsobeným katastrofám, a které nepřekročily mezinárodně uznávanou státní hranici* (UN 1998, s. 1).

Jedním z největších problémů po ukončení výše popsanych válečných konfliktů byl právě vznik značného počtu vnitřně přesídlených osob (dále také jako VPO), kteří a které jsou stále občany a občanky Gruzie, zároveň jsou však také uprchlíky ve své vlastní zemi. Podle zprávy Světové Banky měly konflikty v 90. letech za následek 222 634 VPO, konflikt v roce 2008 pak 127 472 VPO (UN & World Bank 2008, s. 5). Tyto údaje se však dle různých zdrojů liší. Podle organizace Internal Displacement Monitoring Centre (dále také jako IDMC) uprchlo z Jižní Osetie a Abcházie po konfliktu na začátku 90. let 220 až 247 tisíc obyvatel (IDMC 2009, s. 1). Podle jiných autorů (Kharashvili 2013, s. 16, Tsikhelashvili 2001, s. 11) uprchlo po konfliktu v 90. letech na 300 tisíc obyvatel a v roce 2008 více než 135 tisíc obyvatel.

⁴ Abcházii a Jižní Osetii oficiálně uznala Ruská federace, Nikaragua, Venezuela a Nauru. Dříve byla Abcházie také uznána Vanuatskou republikou a Tuvalu (a Jižní Osetie uznána Tuvalu), tyto státy však později uzavřely jisté smlouvy s Gruzii, ve kterých mimo jiné oficiálně souhlasí s územní celistvostí Gruzie a jejich uznání Abcházie a Jižní Osetie je tak zpochybněno. Dále je Abcházie a Jižní Osetie uznána oficiálně neuznanými státy Náhorním Karabachem, Podněstřím a Republikou Srbská Krajina. Jižní Osetie je také uznána Saharskou arabskou demokratickou republikou, Luhanskou lidovou republikou a Doněckou lidovou republikou (Project Gutenberg Self-Publishing Press [online].)

Z 222 634 VPO v 90. letech bylo podle Světové Banky 94 169 osob ubytováno v kolektivních centrech, 55 005 u rodin a příbuzných a 73 460 lidem se podařilo usadit se pomocí vlastních zdrojů a možností (UN & World Bank 2008, s. 5). Většina těchto uprchlíků byli ti opouštějící Abcházii (210 141 obyvatel), přičemž většina z nich byla tvořena etnickými Gruzíny (IDMC 2009, s. 3). Z Jižní Osetie uprchlo 12 493 obyvatel (UN & World Bank 2008, s. 5).

Co se týče VPO z roku 2008, asi polovině z nich, tedy 68 269 VPO, se podařilo navrátit se zpět do Jižní Osetie (IDMC 2009, s. 1, UN & World Bank 2008, s. 5). Zbývajících téměř šedesát tisíc VPO bylo odkázáno na ubytování v kolektivních centrech (41 992 osob), případně u svých rodin a příbuzných (17 211 osob) (UN & World Bank 2008, s. 5). Z celkového počtu VPO z roku 2008 bylo 22 085 obyvatel původem z Jižní Osetie a 1 218 lidí z Abcházie (UN & World Bank 2008, s. 5). Separatistické regiony však nebyly jediným zdrojem vnitřně přesídlených osob. Z oblastí poblíž Jižní Osetie uprchlo 99 196 osob, z oblasti poblíž Abcházie pak na 5 000 obyvatel (UN & World Bank 2008, s. 5).

Podle gruzínského Ministerstva pro VPO z okupovaných teritorií, ubytování a uprchlíky bylo v září roku 2014 v Gruzii registrováno 259 247 vnitřně přesídlených osob (MRA 2014 online). Nejvíce uprchlíků žije Tbilisi a jeho okolí a poté v regionu Samegrelo-Zemo Svaneti⁵ (pro přesná čísla usídlení VPO viz příloha č. 1). Většina VPO, jak vyplývá z výše uvedených dat, jsou ti, kteří byly přesídleni v důsledku konfliktů na počátku 90. let. Z pohledu etnického složení vnitřně přesídlených osob jde z velké části o etnické Gruzíny (IDMC 2009, s. 6-7). Genderové složení vnitřně vysídlené populace je vyrovnané, ženy činí asi 50,5 % VPO (UNHCR 2009, s. 11).

3 Životní situace vnitřně přesídlených žen

V důsledku vnitřního přesídlení lidé nepřicházejí pouze o majetek a domov, dopady jsou mnohem rozsáhlejší a také odlišné pro muže a pro ženy. V ohrožení jsou

⁵ Region Samegrelo-Zemo Svaneti sousedí s Abcházíí, více o rozdělení regionů v Gruzii viz Příloha 2

často holé životy vnitřně přesídlených osob, které a kteří se ocitají se v situaci, kdy je uspokojování jejich základních potřeb deprivováno, jejich sociální struktury jsou narušeny a to vše má vliv také na jejich mentální a fyzické zdraví (Benjamin & Fancy 1998, s. 12).

Tato kapitola se bude konkrétně zabývat specifickými změnami a problémy v životě žen, způsobenými v důsledku vnitřního přesídlení. Jednotlivé podkapitoly jsou rozděleny podle čtyř dimenzí životní situace tak, jak je popisují Musil a Navrátil (2000, s. 133). Podle těch je sociální fungování, tedy harmonie mezi nároky prostředí a jedincem, který v daném prostředí žije, závislá na naplnění fyziologických, psychologických, sociálních a duchovních potřeb (Musil & Navrátil 2000, s. 133). Tento holistický, neboli celostní, náhled na životní situaci napomáhá životní situaci komplexně analyzovat a neopomenout žádnou její část, neboť všechny určitým způsobem ovlivňují rovnováhu v sociálním fungování.

Do fyziologických potřeb Musil s Navrátilem například zařazují potřebu jídla, přístřeší, bezpečí nebo zdraví, za psychologické potřeby považují například osobní identitu, sebeúctu a sebedůvěru, do sociálních potřeb zařazují pocit sounáležitosti a uznání, můžeme zde však také zařadit obecně vztahy, jako rodinu nebo přátele (Musil & Navrátil 2000, s. 133). Duchovní potřeby podle autorů spočívají v hodnotách, morálním přesvědčení, prožívání krásného, víře a náboženství, kulturní identitě a vnímání smysluplnosti života (Musil & Navrátil 2000, s. 133).

Dopady vnitřního přesídlení závisí do jisté míry na délce trvání tohoto přesídlení (Benjamin & Fancy 1998, s. 13). Prvními důsledky konfliktů a vysídlení na životy VPO bývá rozdělení rodin, genderové násilí, psychické trauma způsobené ztrátou blízkých, zhoršený zdravotní stav a ztráta domova a majetku (Benjamin & Fancy 1998, s. 13). S tím, jak se nepříznivá situace VPO nemění a přesídlení trvá, často přicházejí deprese, ztráta motivace a přesídlení tak má negativní vliv na psychickou pohodu žen (Benjamin & Fancy 1998, s. 13). Posttraumatický stresový syndrom se běžně vyskytuje u žen, které trpí vnitřním přesídlením po dobu delší než několik měsíců (Benjamin & Fancy 1998, s. 13). Dalšími dopady na životy žen žijících dlouhodobě v přesídlení bývá trvalá ztráta

sociálních a kulturních vazeb, ztráta a nemožnost nalezení nového zaměstnání, ztráta možností vzdělávat se. Také některá manželství bývají negativně ovlivňována vysídlením a to vede k poměrně častým rozvodům (Benjamin & Fancy 1998, s. 13). V následujících podkapitolách budou tyto možné dopady podrobněji popsány a analyzovány, rozřazeny dle výše uvedených čtyř dimenzí životní situace podle Musila a Navrátila.

3.1 Biologická dimenze

Do biologické sféry životní situace patří zejména všechny základní potřeby člověka, jako je potřeba jídla, vody, spánku, hygieny, zdravotní péče a bydlení. Spolu s potřebou bezpečí patří tyto oblasti mezi první zájmy humanitární pomoci vnitřně přesídleným osobám.

Situace VPO v prvních chvílích vyžaduje rychlou pomoc, neboť se vnitřně přesídlené osoby často se nacházejí ve špatné zdravotní situaci po dlouhém pochodu (zejména uprchlíci z Abcházie v roce 1993 se nacházeli v hrozném zdravotním stavu, poté co více než měsíc putovali v zasněženém horském terénu) (Buck 2000, s. 5). Přestože jsou přesná data nedostupná, odborníci odhadují, že z VPO opouštějících své domovy v důsledku konfliktů v 90. letech přišlo o život asi 300 žen a dětí, a to v důsledku onemocnění, podvýživy a vyčerpání. Některé z žen byly také nuceny porodit v nepříznivých a ze zdravotního hlediska nebezpečných podmínkách (Buck 2000, s. 5).

Ačkoli se v současnosti VPO v Gruzii rozhodně nenacházejí v těchto prvních fázích vysídlení, mnohé z těchto základních potřeb jsou dlouhodobě zanedbávány, zejména kvůli nevhodné bytové situaci, stejně tak i zajištění bezpečí žen je výzvou. V následujících podkapitolách se budu zabývat konkrétně zdravím a reprodukčním zdravím vnitřně vysídlených žen a rizikem sexuálního a genderového násilí, kterému musí často čelit, a které jakožto související s bezpečím také můžeme zařadit do problematiky základních potřeb.

3.1.1 Životní a bytové podmínky

Zhoršení životních podmínek a životní úrovně postihuje drtivou většinu vnitřně přesídlených osob. Většina vnitřně přesídlených osob žije v kolektivních centrech nebo veřejných bytech poskytnutých gruzínskou vládou. Tyto kolektivní centra velmi často znamenají bývalé hotely, nemocnice, školy, továrny a další budovy postavené v době Sovětského svazu, které měly původně sloužit pouze jako dočasné nouzové ubytování pro VPO. Ačkoli se vláda snaží tyto nevyhovující podmínky měnit, stále velká část těchto kolektivních center nemůže být považována za vhodné bydlení. Kolektivní centra bývají často přeplněná (s průměrně 3 – 4 osobami na jednu místnost), kuchyňské prostory a koupelny bývají nezářídka sdílené a v nevyhovujícím stavu (Beck 2000, s. 5).

Z monitorovací zprávy organizace HRIDC z konce roku 2008 vyplývá, že situace se ve prospěch VPO razantně nezměnila ani po srpnovém konfliktu v roce 2008. Například většina VPO, kteří opustili Jižní Osetii a usídlili se v gruzínském městě Gori ležícím poblíž, žije v prostorách původní mlékárny a školky (HRIDC 2008, s. 3 - 6). Životní podmínky zde popisovali jako velmi nevyhovující, zejména stav sanitárního zařízení, tedy toalet a koupelen, které jsou ve velmi zdevastovaném stavu, zapáchající a často nefunkční. Spolu se stavem oken, které ve většině případů postrádají skleněnou výplň a ta je nahrazena jiným, avšak nevyhovujícími materiály, obojí značně negativně ovlivňuje zdravotní situaci tamních VPO (HRIDC 2008, s. 4). Prostory bývalé školky jsou nedostatečně velké a VPO jsou nuceni žít, bez soukromí, až několik rodin v jedné místnosti (HRIDC 2008, s. 6).

Podle průzkumu IPS a UNIFEM provedeného v roce 2008 mezi VPO v kolektivních centrech v Tbilisi, Kutaisi a Gori uvedlo 17.8 % respondentů, že v bytových jednotkách jsou přítomni švábi, myši nebo krysy, v 47.3 % případech bytové jednotky postrádají odpovídající počet funkčních vodovodních kohoutků, celých 87.7 % respondentů nemá možnost osprchovat se, 51.6 % respondentů považuje počet toalet za nedostatečný, 46.8 % respondentů označuje stav toalet za nevyhovující, 67.8 % respondentů uvádí, že toalety nejsou oddělené na toalety pro muže a toalety pro ženy, 14.2 % žen se obává jít na toaletu v noci, 85.7 % respondentů uvádí nedostatek soukromého prostoru pro

převlékání. Obecné životní podmínky v těchto kolektivních centrech respondenti v 58.8 % případů popisují jako normální, pouze 7.4 % je popisuje jako dobré a 33.9 % považuje podmínky center jako nevyhovující (IPS & UNIFEM 2008, s. 6).

Výše uvedené problémy s bydlením mají dopady jak na zdravotní stav VPO, tak i na bezpečnostní situaci vnitřně přesídlených žen (v případě sdílených toalet a koupelen, nedostatečného osvětlení, nedostatku soukromí), potažmo také na psychickou pohodu vnitřně přesídlených osob.

3.1.2 Zdraví a reprodukční zdraví

Přístup k adekvátní zdravotní péči bývá zvláště výzvou pro VPO v Gruzii. Přestože mají ze zákona VPO přístup k bezplatné zdravotní péči, je tato péče limitována (z nedostatku financí) pouze na běžné prohlídky a konzultace s lékaři, ale nepokrývají další pokročilé služby, jako jsou laboratorní testy nebo náročnější léčba. Zdravotní péče jako taková se v Gruzii potýká s problémy nedostatku financí, limitovaným počtem kvalifikovaného personálu a nedostatkem lékařského vybavení. Proto, pokud se VPO k lékařské péči dostanou, často nemívá odpovídající kvalitu (Buckley 2008, s. 22).

Analýzy z roku 2006 hovoří o diskriminaci vnitřně vysídlených žen v přístupu ke zdravotní péči. Pro VPO má být zdravotní péče ze zákona buď úplně zdarma, nebo státem hrazena z 60-70 % (Japaridze & col. 2006, s. 27). Podle průzkumů však často není tato bezplatná (či částečně hrazená) zdravotní péče vnitřně přesídleným osobám poskytována a VPŽ jsou nuceny za lékařskou péči platit (Japaridze & col. 2006, s. 27, Buck 2000, s. 6). Většina vnitřně přesídlených žen ovšem nemá dostatečné příjmy, a tak si často nemohou dovolit ani základní zdravotní péči pro sebe, své děti a ostatní členy rodiny, a to ani v případech, kdy jde o závažná onemocnění (Buck 2000, s. 6).

Negativní vliv na VPŽ a jejich zdravotní situaci má také ztráta sociálních vazeb. V Gruzii, kde mají ženy stále tradičně nerovné postavení a jsou závislé na mužích, může ztráta sociálních vazeb a podpory rodiny snadno znamenat chabý přístup k zdravotní péči, stejně jako vyšší riziko nezdravého a riskantního sexuálního chování (Buckley 2008, s. 21).

Výskyt specifických onemocnění v populaci vnitřně vysídlených žen se podle průzkumů v 90. letech zvyšoval. Jde zejména o onemocnění ledvin, srdce, anémii, revmatismus, žaludeční a zažívací potíže, gynekologické obtíže, onkologická onemocnění, tuberkulózu a žloutenku. Od roku 1994 do roku 1997 se výskyt těchto onemocnění zvýšil o deset procentních bodů ze 45 % na 55 % (Japaridze & col. 2006, s. 27, Buck 2000, s. 5). Toto zhoršení zdravotního stavu vnitřně přesídlených žen můžeme připisovat jak snížené životní úrovni, tak nedostupnosti vhodné zdravotní péče, ačkoli nejnovější data k této problematice nejsou k dispozici.

Asi 7 % respondentů v průzkumu organizací IPS a UNIFEM uvedlo, že mají alespoň jednu kojící ženu v rodině. Z těchto 69 kojících matek však 32.1 % nemá postel a 96 % z nich nepovažuje svůj jídelníček za vyvážený (nedostupnost čerstvého ovoce a zeleniny každý den). 5.8 % respondentů uvedlo, že je v rodině alespoň jedna těhotná žena. Z těchto 59 těhotných VPŽ 67.9 % uvedlo, že nemají adekvátní výživu, 57.1 % nemá přístup k odpovídající zdravotní péči a 41.1 % postrádá dostatečný prostor si přes den odpočinout (IPS, UNIFEM. 2008. s. 8). Ze stejného průzkumu vyplývá, že v 13.4 % domácností se nachází alespoň jedna osoba s tělesným postižením (IPS, UNIFEM 2008. s. 9).

3.1.3 Sexuální a genderově podmíněné násilí

Sexuální a genderově podmíněné násilí je bohužel každodenní realitou mnoha vnitřně přesídlených žen a bezpečnostní výzvou pro všechny aktéry zabývající se pomocí VPO. Genderově podmíněné násilí je násilí způsobené člověku na základě jeho příslušnosti k určitému pohlaví, většinou jde o násilí vůči ženám, zahrnující různé formy psychické, fyzické a emoční újmy činěné ženám. Jde například o sexuální obtěžování, ženskou obřízku, nucenou prostituci, nucené manželství, domácí násilí, apod. (IRIN online).

Příčiny genderově podmíněného násilí jsou zakořeněny v patriarchální společnosti, která stále převládá ve většině států světa a ve které jsou ženy vnímány jako podřízené mužům, mající nižší hodnotu (UNHCR 2003, s. 21). V případě vnitřně

přesídlených žen se riziko sexuálního a genderově motivovaného násilí zvyšuje, neboť se VPŽ ocitají v neznámém prostředí a často bez ochrany rodiny či komunity. Stávají se tak snazšími oběťmi domácího násilí, nucené prostituce, obchodu s lidmi či sexuálního obtěžování a znásilnění (Brookings-LSE Project on Internal Displacement 2014, s. 2). Příčiny a rizikové faktory pro vznik sexuálního a genderově motivovaného násilí se objevují jak na individuální úrovni, tak i v důsledku institucionálních faktorů (UNHCR 2003, s. 22). Individuálními faktory jsou ztráta bezpečí a nezávislosti, nedostatek schopností vyrovnávat se změnami, které jsou s vnitřním vysídlením spojené, psychologické trauma ze zažitého válečného konfliktu a nuceného opuštění domova. Mezi institucionální faktory pak patří ztráta podpůrných rodinných a sociálních vazeb, usídlení VPO v regionu s vysokou kriminalitou, nevyhovující bytové podmínky (přeplněné uprchlické tábory s nedostatkem soukromí), nedostatek všeobecné ochrany VPO ze strany policie nebo humanitárních organizací či nepřátelský postoj vůči VPO ze strany většinové populace (UNHCR 2003, s. 22).

Podle výzkumu organizace IPS a UNIFEM ze září 2008, ve kterém bylo dotázáno 1.144 VPO 6.3 % z nich uvedlo, že vědí o případech sexuálního násilí páchaného na ženách. Z těchto 70 respondentů 21.4 % uvedlo, že vědí o případu znásilnění, 32.8 % o případu skupinového znásilnění, 14.3 % o pokusu o znásilnění a 31 % nespécifikovalo žádnou formu sexuálního násilí, 8.6 % žen uvedlo přítomnost domácího násilí (UN UPR 2010, s. 6). Vzhledem k tomu, že pouze minimum skutečných činů sexuálního násilí a domácího násilí je oběťmi nahlašováno, zejména kvůli strachu a tabuizování tématu, můžeme předpokládat, že uvedená data jsou pouze špičkou ledovce a skutečných případů sexuálního násilí vůči ženám je mnohonásobně více.

Znásilnění je záměrnou a rozšířenou zbraní využívanou během konfliktů, s cílem ponížit a dehumanizovat jak ženu, tak i jejího manžela a celou komunitu. Co je velmi specifické v problematice znásilnění vnitřně vysídlených žen a konfliktem zasažené populace, je velmi nízké procento nahlašování tohoto zločinu, většinou ze strachu z odplaty a pomsty ze strany pachatele (Benjamin & Fancy 1998, s. 15). Dalšími riziky pro vnitřně vysídlené ženy a dívky bývá nucená prostituce a vynucené manželství

(Benjamin & Fancy 1998, s. 15). Podle průzkumů bylo na 16 % vnitřně přesídlených žen v 90. letech obětmi mučení (Japaridze and col. 2006, s. 27).

Domácí násilí často souvisí se změnou genderových rolí v životě VPO. Vnitřně přesídlení muži nezářídka čelí ztrátě zaměstnání a problémům s nalezením nového a jejich tradiční role živitele rodiny je tak narušena (Benjamin & Fancy 1998, s. 13). To může vést ke stresu, nejistotě a deprivaci, pocitům méněcennosti a zahanbení, zejména v Gruzii, kde jsou genderové role velmi stereotypní a rigidní. Není pak neobvyklé, že způsobený stres někteří muži vybíjejí na ostatních členech rodiny (Benjamin & Fancy 1998, s. 13). Problematika domácího násilí je v Gruzii velmi aktuálním tématem, jen za minulý rok v důsledku domácího násilí přišlo o život asi 27 žen (Georgian Review 2015 online). Dostupná data o obětech domácího násilí a rozsahu tohoto problému však ani zdaleka neodrážejí skutečnost, protože dle odhadů asi pouhých 20 % obětí domácí násilí ohlašuje policii. Statistiky hovoří, že od srpna 2005 do ledna 2006 bylo zaznamenáno 1.466 případů domácího násilí (Japaridze 2006, s. 15). Dá se předpokládat, že u vnitřně přesídlených žen bude výskyt tohoto problému ještě vyšší, kvůli celkově náročnějším životním podmínkám a vyšší frustraci mužů, exkluzi a nedostupnosti pomoci, ale také nízkému vzdělání a dalším faktorům.

Důsledky sexuálního a genderově motivovaného násilí jsou jak zdravotní, tak psychosociální a emoční. Nejde jen o zranění, šok, trauma a možnou stigmatizaci, ale jsou zde i další důsledky, jako nechtěné otěhotnění v důsledku znásilnění nebo onemocnění sexuálně přenosnými nemocemi, v případě fyzického napadení může dokonce dojít až k zabití oběti (UNHCR 2003, s. 23). Co se týče vyrovnávání se s traumatickou událostí, oběti mohou trápit problémy se spánkem, chronické bolesti, problémy příjmu potravy, zneužívání alkoholu a návykových látek, deprese a také je zde riziko sebevraždy (UNHCR 2003, s. 23). Jak fyzické tak emoční trauma by ze strany státu a dalších aktérů zabývajících se pomocí podporou VPO nemělo být podceňováno.

3.2 Sociální dimenze

Vnitřní vysídlení má hluboký dopad na sociální aspekty života. Vnitřně vysídlení lidé opouštějí své známé prostředí, a přestože na rozdíl od uprchlíků neopouštějí svou rodnou zemi, přesun do jiné části státu je obrovskou změnou. Zpřetrhány jsou jejich rodinné vazby, přichází o zdroje příjmů a zaměstnání, přichází o podpůrné sociální vazby a kontakty. Jak konkrétně změny v sociální dimenzi životní situace ovlivňují vnitřně přesídlené ženy je analyzováno v následujících podkapitolách.

3.2.1 Chudoba, zaměstnání a změna rolí

Nezaměstnanost je aktuálním problémem mnoha VPO. Podle průzkumu organizací Conciliation Resources a Caucasus Research Resource Center provedeného v roce 2011 pouze 18 % dotazovaných uvedlo, že jsou zaměstnáni na plný úvazek (Caucasian Edition 2013 online). Roli zde hraje několik faktorů, od nedostatku pracovních příležitostí, kdy se obecně Gruzie potýká s 16% nezaměstnaností (někteří odborníci uvádějí dokonce 32 %), přes nedostatečné vzdělání a zkušenosti VPO, k nepříznivé lokaci VPO (kolektivní centra ve velké vzdálenosti od možných zdrojů příjmů). Podle průzkumu IPS & UNIFEM 14.7 % respondentů uvádí, že nemají žádný příjem, 92.1 % respondentů chce pokračovat v tom zaměstnání, které vykonávali před přesídlením a 44 % žen vyjádřilo svůj zájem ohledně vyřízení půjčky k rozjetí drobného podnikání (IPS & UNIFEM 2008, s. 10).

Genderové role byly a stále jsou v gruzínské společnosti jasně rozděleny: zatímco muž je tradiční hlavou rodiny a rozhodují nejdůležitější záležitosti, hlavním úkolem ženy je starat se o chod domácnosti, zdraví a pohodu všech členů rodiny a vychovávat děti. Situace v kolektivních centrech, zejména nedostatek vlastního prostoru a nedostatek příjmů jsou vysoce stresové faktory (Buck 2000, s. 5). Změna těchto genderových rolí přichází s tím, jak jsou rodiny rozděleny, ženy přicházejí o příbuzné a domov. Ženy tak bývají stavěny do situace, ve kterých se předtím neocitaly, jsou nuceny samy se starat o domácnost, převzít zodpovědnost která původně byla na bedrech mužů (Benjamin & Fancy 1998, s. 13).

Není neobvyklé, že mnohé VPŽ s původně univerzitním či specializovaným vzděláním jsou v důsledku vysídlení a ztráty původního zaměstnání nuceny volit některou z tzv. neoficiálních forem zaměstnání, jako je například drobný pouliční prodej. 72 % VPŽ uvedlo, že byly před přesídlením zaměstnány na plný úvazek a přes 21 % uvedlo absolvování vyššího stupně vzdělání (Buck 2000, s. 8).

Často jsou to tedy ženy, kdo se v důsledku vnitřního přesídlení stávají hlavním živitelem rodiny a musejí se tak na nové rozdělení rolí rychle adaptovat. Kvůli ztrátě regulérního zaměstnání se mnoho žen uchýlilo k nekvalifikovaným zdrojům obživy, jako například drobný prodej zboží na ulici, ve snaze zajistit rodině alespoň nějaký příjem. Oproti tomu mnoho vnitřně přesídlených mužů vnímá tyto způsoby obživy za podřadné a tedy ponižující a nedostatečné. Často tak muži bývají paralyzováni snahou najít si lepší zaměstnání, ale zároveň zklamáním a pocitem selhání, pokud práci nenalézají (Buck 2000, s. 5). A tak jsou to často VPŽ, které také tradičně nesou více zodpovědnosti vůči dětem a jsou tímto motivovány akceptovat jakékoli způsoby výdělku, kdo jsou hlavním živitelem vnitřně přesídlených rodin. Podle průzkumu v roce 1998 provedeného Výzkumným Centrem Tbiliské Státní Univerzity byly ženy hlavním živitelem v 72 % rodinách (Buck 2000, s. 8).

Toto hlavní živení rodiny však málokdy pro VPŽ znamenalo rovnost v rodině či zplnomocnění. Ačkoli totiž ženám přibyla nutnost vydělávat, stejně tak jim zůstaly domácí povinnosti a péče o děti. Toto dvojí břímě vede k tomu, že VPŽ nemívají dostatek času na odpočinek a tedy k obnově energie nutné k vyrovnávání stresů pojmících se s přesídlením. (IDMC, 2009, s. 42).

Hledání obživy může pro VPŽ také znamenat zvýšené riziko nebezpečí. Zejména mezi vnitřně přesídlenými ženami žijícími v Zugdidi a dalších místech poblíž Abcházie je běžné cestovat do Abcházie a prodávat své produkty. Tyto VPŽ však žijí ve stresu z represí ze strany abchazské policie a úřadů, také jejich fyzická bezpečnost může být ohrožena (Buck 2000, s. 8).

3.2.2 Sociální a kulturní vazby a integrace do společnosti

Většina uprchlíků pochází z venkovských oblastí, a proto je pro ně také změna prostředí za městské velkou změnou. Ztráta sociálních sítí a podpory ostatních členů rodiny nebo známých může být zdrojem stresu (Benjamin & Fancy 1998, s. 15). V mnoha případech jsou totiž sociální vazby v komunitě narušeny, respektovaní starší, významní členové a důležité vzory často chybí. Ženy popisují, že se cítí nevítané, trpí diskriminací ze strany lokálního obyvatelstva. Tato disintegrace komunity také přispívá k vyšší zranitelnosti žen a dětí a oslabuje jejich mechanismy zvládnání stresu. Často se tak ženy ocitají bez podpory kohokoli – jak rodiny, tak komunity (Benjamin & Fancy 1998, s. 16).

VPO také mohou trpět pocitem vykořenění a krizí identity. Na jedné straně jsou zde pocity nejistoty v novém sociálním a psychickém prostředí, způsobené ztrátou kulturních hodnot a tradic, v důsledku čehož VPO často směřují závislosti na komunitě a naopak komplikují integraci. Na druhou stranu VPO také často vnímají fakt, že náleží ke komunitě vnitřně přesídlených osob, jako vytvořený negativním značkováním ze strany většinové společnosti a popudem k diskriminaci (IDMC, 2009, s. 42).

3.2.3 Participace VPŽ na veřejném životě a v politice

Participace, čili smysluplné zapojení lidí do různých úrovní v rozhodovacích procesech, může v případě VPO zahrnovat jak politiku jako takovou, tak i lokální politiku v komunitě, nebo jednoduše také zapojení žen do distribuce pomoci ze strany humanitárních organizací či zapojení do projektů. Pokud jsou ženy do těchto procesů zapojovány a participace na dění kolem je jim umožněna, trpí méně izolací, depresí, lépe získávají sebevědomí (Benjamin & Fancy 1998, s. 23). Participace zvyšuje naději na úspěch projektu a aktivit, protože odráží také potřeby žen a jejich náhled na problematiku (Benjamin & Fancy 1998, s. 23). Projekty tak budou ženám více vyhovovat. Navíc vyšší zapojení VPŽ do projektů jako je například distribuce jídla, také znamená vyšší šanci pro to, že ženy budou mít rovný přístup ke všem přínosům

a výsledkům projektů (Benjamin & Fancy 1998, s. 23). Přes všechna tato pozitiva zůstává participace VPŽ na rozhodování stále minimální (Kharashvili 2013).

3.3 Psychologická dimenze

Různé formy psychosociálních obtíží se podle studií objevují velmi často v životech vnitřně přesídlených žen. Podle průzkumů humanitární a rozvojové organizace OXFAM 86 % z 653 dotazovaných VPŽ vykazovalo alespoň jeden ze symptomů posttraumatické stresové poruchy, jako jsou srdeční a kardiovaskulární onemocnění (21 %), chronické migrény a dlouhodobé poruchy spánku (51 %) a hluboké deprese (22 %). 21 % vnitřně přesídlených žen dotazovaných organizací USAID bylo klinicky diagnostikováno s nějakou z forem neurózy (Buck 2000, s. 6).

Příčinami psychického stresu a nepohody, kdy vnitřně přesídlené ženy popisují pocity samoty, zmatku, strachu, bolesti, vykazují znaky duševních chorob, jsou nekomunikativní, nešťastné, cítí se vyloučené a nevidí, že by se jejich život ubíral nějakým konkrétním směrem, jsou jak válečné konflikty samotné, tak jejich důsledky a proces vysídlení (OHCHR online). VPŽ jsou traumatizovány boji a bombovými útoky, ztrátou domova a majetku a ztrátou blízkých během válečných konfliktů. Podle průzkumu IPS & UNIFEM v roce 2008 mezi VPO z Jižní Osetie zažilo 89.6% z nich bombové útoky, 67.8% další militantní akce a 50% bylo svědkem úmrtí či zranění člověka v přímém důsledku bojů (IPS & UNIFEM. 2008. s. 5). Během samotného vysídlení jsou pak zejména pro VPŽ žijící v kolektivní centrech vysoce stresující nevyhovující bytové podmínky a prohlubující se finanční problémy. Mezi důvody psychického napětí a stresu VPŽ také mohou patřit pocity vlastního vyloučení ze společnosti a nevraživosti ze strany většinového obyvatelstva, stejně tak pociťující nedostatečný zájem a řešení jejich nepříznivé situace ze strany vlády.

Pomoc vnitřně přesídleným osobám by se tak měla zaměřovat i ochranu a podporu mentálního zdraví a psychické pohody. Protože jde o vysoce citlivé téma, musí být daná podpora kulturně a sociálně citlivá, také by měla vzít v potaz jednotlivé faktory, jako věk, pohlaví a odlišnost sociokulturního zázemí jednotlivých VPO (UNHCR

3.4 Duchovní dimenze

Duchovním nebo spirituálním potřebám vnitřně přesídlených osob se nevěnuje mnoho literatury, pokud je už některá zmiňuje, pak v rámci péče o psychickou pohodu VPO, například UNHCR v kapitole Mentální zdraví a psychosociální podpora VPO (UNHCR online). Do spirituální dimenze můžeme zařadit jak víru a religiozitu, tak i vnímání hodnoty minulosti, přítomnosti a budoucnosti a vnímání smyslu vlastního života. Je jisté, že vnitřní přesídlení také tyto aspekty života VPO ovlivňuje, mnoho literatury se jí však zřejmě nevěnuje pro značnou subjektivnost, individualitu a intimitu těchto otázek. Zůstává tedy otázkami pro hlubší zkoumání, zda a případně jak vnitřní přesídlení ovlivňuje víru v Boha, jak vnitřně přesídlení osoby reflektují situaci přesídlení vzhledem k jejich víře v budoucnost a smysluplnosti života a jaké jsou genderové aspekty těchto otázek.

4 Aktéři a nástroje v pomoci vnitřně přesídleným ženám

Protože VPO mají podle mezinárodního práva nárok na stejná práva a svobody, jako ostatní obyvatelé země, leží primární zodpovědnost za jejich ochranu a podporu na bedrech daného státu (Global Protection Cluster Working Group 2010, s. 20). Nezřídka se však stává, že vlády nejsou schopny nebo ochotny podporu a ochranu VPO poskytnout. V některých případech je to pak právě vláda, kdo je přímo zodpovědný za vysídlení obyvatel. Ale i tehdy by role mezinárodního společenství měla být spíše v apelování a vynucování převzetí zodpovědnosti za VPO danou vládou, ne tuto zodpovědnost nahrazovat (Global Protection Cluster Working Group 2008, s. 9).

Zranitelné skupiny VPO, mezi které patří děti, těhotné ženy a matky s malými dětmi, matky samoživitelky, lidé se zdravotním znevýhodněním a starší lidé, by měli mít přístup ke zvláštní péči a ochraně, a jejich podpora by měla zohledňovat jejich speciální potřeby (UN 1998, s. 3).

Následující kapitola se bude zabývat tím, kdo v konkrétním případě vnitřně přesídlených gruzínských žen tuto jejich nepříznivou sociální situaci řeší a zabývá se

specifiky jejich životní situace, které byly popsány v předchozí kapitole, kdo a jakými projekty tyto ženy podporuje, ochraňuje, emancipuje a zplnomocňuje. Aktéři a nástroje pomoci jsou roztříděni do tří podkapitol podle priority pomoci. Nejdříve by to měla být gruzínská vláda, následně lokální společenství, tedy především nestátní neziskové organizace a poté mezinárodní společenství, ve formě podpory ze strany jak nestátních neziskových organizací, a mezivládních organizací typu OSN.

4.1 Vláda

Gruzínská vláda, v rámci Ministerstva pro VPO z okupovaných teritorií, ubytování a uprchlíky, se v pomoci vnitřně přesídleným osobám soustředí zejména na bytovou problematiku. Prakticky celý Akční plán pro období 2012 – 2014 deklaruje pomoc ze strany vlády k nastolení dlouhodobého řešení neuspokojivé bytové situace VPO (Ministry of IDPs from Occupied Territories, Accommodation and Refugees of Georgia 2012, online). Od roku 2013 také ministerstvo finančně podporuje ty vnitřně vysídlené rodiny, které jsou na tom nejhůře. Avšak tato pomoc je také spíše nárazová, neboť zmíněné rodiny obdržely pouze jednorázovou finanční dávku⁶ (MRA online).

Gruzínská legislativa⁷ se samozřejmě zabývá takovými problémy jako je například domácí násilí a pomoci jejím obětem, v rámci Akčního plánu ani jiných dokumentů určených pro práci s VPO však neurčuje žádnou specifickou pomoc vnitřně přesídleným ženám v těchto otázkách. Navíc činnost policie a státu v oblastech prevence a řešení domácího násilí, obchodování s lidmi, ale i únosů dívek za účelem nuceného manželství, které jsou stále palčivými problémy v této zemi, zůstává nedostatečná. V případech znásilnění, domácího násilí a unášení dívek za účelem nuceného manželství je podle UNHCR (2009, s. 19) policie nedůsledná a často případy vůbec neřeší. Případy jsou omlouvány soukromím nebo nejsou vůbec klasifikovány

⁶ Asi 5 359 VPO požádalo o tuto finanční podporu, ta byla poskytnuta 2 589 VPO, v celkové výši 438 317 GEL, v přepočtu asi 4 600 000 CZK (MRA online).

⁷ Zákon o eliminaci domácího násilí a ochranu a podporu obětem domácího násilí byl přijat v roce 2006 (Ministry of Internal Affairs online).

jako násilí vůči ženám, ale jako například ublížení na zdraví, s odlišnými právními důsledky pro pachatele (UNHCR 2009, s. 19).

Jediným projektem, jež se primárně zaměřuje na pomoc VPŽ a do kterého se také ministerstvo a tedy potažmo gruzínská vláda zapojuje, je projekt bezplatných právních poraden (UN Women 2014, s. 31). Ty založila UN Women ve spolupráci s ministerstvem v roce 2010, a v jejich rámci poskytuje bezplatné právní poradenství, zvláště co se majetku, bydlení a procesu privatizace kolektivních center týče (UN Women 2014, s. 31). Celkem funguje pět těchto poraden, jedna v Tbilisi a další čtyři v regionech. Doposud bylo poskytnuto na čtrnáct tisíci konzultací, přičemž 63 % z příjemců služeb byly ženy (UN Women 2014, s. 31).

4.2 Lokální neziskové organizace

Asociace Imedi – ženské hnutí pro mír, je gruzínská organizace založená v roce 1999 v Zugdidi (poblíž Abcházie), zaměřující se na situaci VPO a mírová jednání. Organizace pořádá kurzy řešení konfliktů a diskuze o zapojení žen do mírových procesů. Také poskytuje právní psychologickou podporu VPO a věnuje se osvětě mezi vnitřně přesídlenými ženami, šířením informací o domácím násilí a sexuálním a reprodukčním (Kvinna till Kvinna online).

Podobnou organizací je Union of Wives of Invalids and Lost Warriors, působící v Gori (poblíž Jižní Osetie). Jejím cílem je zvýšit podíl žen na mírotvorných aktivitách a kontaktu mezi Gruzii a Jižní Osetií. Mezi aktivity organizace tak zejména patří pořádání kulatých stolů, tréninků a diskuzí, kde se setkávají ženy z obou stran konfliktu a sdílejí informace a své zkušenosti týkající se problematiky (Kvinna till Kvinna online).

Organizace Women's Fund in Georgia, působící od roku 2005, se ve své činnosti věnovala VPŽ zejména v rámci projektu „Women's Economic Independence in the Post-conflict Zone and Remote Regions of Georgia“. Tento projekt probíhal v letech 2010 – 2012 v 19 vesnicích a 4 kolektivních centrech v regionu Shida Kartli, v 10 vesnicích

v regionu Kakheti, v 8 vesnicích v regionu Imereti a v 7 vesnicích v regionu Racha⁸. V rámci tohoto projektu bylo 161 VPŽ poskytnuty malé granty k podpoře malého podnikání (WFG online).

Zřejmě největší gruzínskou organizací zabývající se čistě pomocí a podporou vnitřně přesídleným ženám je Consent – IDP Women Association, která aktuálně vede čtyři projekty. Step by Step to Better Future je projekt v rámci kterého probíhají různé vzdělávací kurzy, semináře a jsou poskytovány půjčky pro začátky podnikání. Cílem projektu Developing Innovative Solutions for Conflict Affected Communities je zplnomocnit VPŽ a další konfliktem zasažené obyvatele a posílit vzájemný vztah se zbytkem společnosti a předcházet tudíž sociálnímu vyloučení. Projekt Helping others – assist yourself se zasazuje o zlepšení komunitních služeb pro VPŽ a také tvorbou Akčního plánu podpory vnitřně přesídlených žen. Poslední projekt, Social Enterprises: Peace Consolidation through Active participation of IDPs and their Host Communities in Economic Activities in Samegrelo, Western Georgia – Phase III, se také zaměřuje na podporu podnikání vnitřně přesídlených žen a to v regionu Samegrelo (IDPWA online).

Organizace Women's Information Centre, působící v Tbilisi již 15 let, se na VPŽ zaměřuje od roku 2010 v rámci projektu „Women for Equality, Peace and Development in Georgia (WIC online). Cílem tohoto projektu je posilovat vnitřně přesídlené ženy, konfliktem zasaženou populaci a etnické menšiny, zlepšit jejich pozici ve společnosti a zajistit naplňování jejich lidských práv. Hlavní aktivitou tohoto projektu jsou tzv. „One Window Meeting“. Na těchto mítincích se setkává několik aktérů, jak VPŽ, které jsou v kritické socioekonomické situaci, tak pracovnice WIC, ale především různí zástupci vlády, občanské společnosti, lokálních zastupitelstev a další organizací, kteří by měli a mohli být v nápomoci dané VPŽ užiteční. WIC tak touto aktivitou nejen podporuje schopnost VPŽ obhajovat svá práva a požadavky, ale především apeluje na ty orgány, které jsou tyto požadavky povinny plnit, aby tak učinily. Tímto propojováním tak působí na několika úrovních řešení problémů vnitřně přesídlených osob. Na národní úrovni se zasazuje o to, aby byly dodržovány zákony a další ratifikované smlouvy, plány

⁸ Pro informace o umístění regionů v rámci Gruzie viz Příloha 2: Mapa Gruzie a jejích regionů

a agendy či rezoluce. Na institucionální úrovni podporuje kapacitu neziskových organizací a státních subjektů převzít zodpovědnost za situaci VPO. Na lokální úrovni, tedy co se týče jednotlivých vnitřně přesídlených žen, podporuje jejich aktivizaci, uplatňování práv a efektivní ovlivňování těch politik a veřejného dění, které mají dopad na jejich životy. V rámci tohoto projektu WIC podporuje ženy v Tbilisi, Rustavi, Gori, Kutaisi, Zugdidi, stejně jako ve venkovských oblastech Gruzie, zejména v regionu Shida Kartli⁹.

4.3 Mezinárodní společenství

Care International¹⁰, působící v Gruzii od roku 2000, se již dlouhodobě věnuje pomoci VPO a konfliktem zasažené populace. Ačkoli v současné době nemá žádný projekt zaměřený výhradně na VPŽ, v roce 2011 v rámci projektu „Job Creation through Enhancing Enterprise Development in Shida Kartli“ bylo podpořeno 84 vnitřně přesídlených žen. Těm byly poskytnuty finance k rozjetí drobného podnikání. Ve své historii Care International v Gruzii pomáhal vnitřně přesídleným osobám v patnácti různých projektech zaměřených na obranu práv VPO nebo poskytování psychosociální asistence, a to zejména dětem (UN Women 2014, s. 31).

World Vision Georgia¹¹, působící v Gruzii od roku 1994, v současnosti vede projekt s cílem zajistit ekonomickou soběstačnost a zplnomocnit VPŽ. Ženám z jedenácti kolektivních center v regionu Shida Kartli¹² jsou určeny školení s cílem

⁹ Podrobné informace o projektu byly získány z interní dokumentace WIC, ve které autorka bakalářské práce působila jako EVS dobrovolnice.

¹⁰ Care International byla založena v roce 1945 v USA, v reakci na utrpení lidí ve válkou zasažené Evropě. Dnes je Care jednou z nejvýznamnějších humanitárních a rozvojových organizací, mající projekty ve více než 90 zemích světa (Care International online).

¹¹ Organizace World Vision byla založena v roce 1950 a jejím prvním projektem byla pomoc dětem a sirotkům zasažených válkou v Korei. V současné době je taktéž jednou z nejvýznamnějších humanitárních a rozvojových organizací, působící ve více než 100 zemích světa (World Vision International online).

¹² Shida Kartli je gruzínský region sousedící s Jižní Osetií, viz Příloha 2: Mapa Gruzie a jejích regionů.

zvýšit jejich profesionální znalosti a dovednosti, stáže a také jsou podporovány v začátcích podnikání.

OSN a především její agentura UN Women se zabývá pomoci vnitřně přesídleným ženám. S místní organizací WIC spolupracuje na projektu Women for Equality, Peace and Development (viz výše). Dalším projektem je „Innovative Action for Gender Equality“, ve kterém OSN vytváří prostor pro debatu mezi ženami z Abcházie, Gruzie a Jižní Osetie a zprostředkovává tak mírový dialog a komunikaci (UN in Georgia online).

5 Příběhy jednotlivých vnitřně přesídlených žen

Z předchozí teoretické části práce vyplývá, že v životní situaci vnitřně přesídlených žen, jež byly nuceny opustit své domovy v Jižní Osetii a Abcházii po konfliktech v 90. letech a v roce 2008, se objevují mnohá specifika, kterým muži v pozici vnitřně přesídlených osob nemusí čelit, nebo ne v takové míře. Jasně také vyplývá, jak jsou jednotlivé důsledky různých aspektů životní situace vzájemně provázané a vzájemně se ovlivňují. Například nevyhovující bytové podmínky mohou negativně ovlivňovat jak zdraví, tak soukromí a tedy bezpečí žen, ztráta sociálních vazeb také může negativní mít dopad na přístup k určitým službám a zdrojům, všechny možné obtíže pak ovlivňují psychickou pohodu vnitřně přesídlených žen.

Následující část práce je empirická, v rámci které autorka provedla čtyři kvalitativní rozhovory s vnitřně přesídlenými ženami žijícími v Gruzii a ve kterých se zaměřila právě na tato specifika jejich životní situace a to, jak jednotlivé ženy své zkušenosti interpretují a prožívají, jaký vnímají jejich dopad.

5.1 Cíl výzkumu

Cílem tohoto kvalitativního výzkumu je zjistit, jaká jsou specifika životní situace vybraných vnitřně přesídlených žen žijících v Gruzii a jak tato specifika jednotlivé ženy subjektivně a individuálně prožívají, ale také jak vnímají pomoc ze strany státu a dalších subjektů.

Základní výzkumnou otázkou tedy je: Jaká specifika své životní situace popisují vnitřně přesídlené ženy žijící v Gruzii, zejména ve vztahu k jejich pohlaví? Dalšími dílčími otázkami jsou: Jak tato specifika respondentky prožívají a jaký jim připisují význam? Jak tato specifika podle respondentek ovlivňují jejich život? Jaké pomoci a podpoře a od kterých subjektů či aktérů se ženám v těchto problémech dostává?

5.2 Použitá metoda

Vzhledem k výše uvedenému cíli a zaměření výzkumu se jako nejvhodnější metodou jeví fenomenologické zkoumání. Cílem fenomenologického zkoumání je „*popsat a analyzovat prožitou zkušenost se specifickým fenoménem, kterou má určitý jedinec nebo skupina jedinců*“ (Hendl 2005, s. 128). V rámci fenomenologického zkoumání se výzkumník snaží co nejlépe porozumět interpretaci fenoménu respondentem, snaží se pochopit, jaké významy respondent fenoménu přikládá. Výsledkem je tedy pochopení toho, jak respondent daný problém vnímá ze své subjektivní pozice (Hendl 2005, s. 128).

Fenomenologický výzkum se většinou provádí pomocí kvalitativního rozhovoru. Důležité je, aby tento rozhovor byl veden v pro respondenta bezpečném a pohodlném prostředí. Výzkumník by se také měl oprostít od svých předsudků a představ o daném problému, aby do výzkumu neinterpretoval své vlastní dojmy a názory (Hendl 2005, s. 128).

5.3 Výzkumný soubor

Výzkumným souborem byly čtyři vnitřně přesídlené ženy žijící v Gruzii. Výzkumný vzorek byl sestaven ve spolupráci s organizací Women's Information Centre. Nejdříve byly shromážděny kontakty vnitřně přesídlených žen, se kterými WIC spolupracuje a řeší jejich sociální situaci. Kritéria pro určení náležitosti ke komunitě vnitřně přesídlených žen byla velmi zřejmá: šlo o podmínku pohlaví a podmínku registrace jakožto vnitřně přesídlená osoba v rámci Ministerstva pro VPO z okupovaných teritorií, ubytování a uprchlíky.

To samo o sobě již předurčuje, že životní situace vybraného vzorku respondentek bude problémová, vzhledem k jazykové bariéře autorky této práce a nedostatku jiných kontaktů v lokální komunitě však bylo prakticky nemožné získat jiné respondentky. Po zvážení délky kontaktu s respondentkami a úrovni vybudované důvěry vůči pracovním WIC, fyzické a časové dostupnosti a jazykové bariéře bylo vybráno sedm respondentek. Finálně byly využity pouze čtyři rozhovory, a to kvůli problémům jak během sběru dat (dvě respondentky se vyjádřily, že nechtějí v rozhovoru pokračovat), tak kvůli nedostatku informací z jednoho rozhovoru.

5.4 Sběr dat

Sběr dat probíhal pomocí kvalitativních rozhovorů, vedených v dubnu a květnu 2015. První kontakt se všemi respondentkami byl zejména seznamovacího rázu, a samotné rozhovory se v rámci prvních kontaktů týkaly spíše obecných informací o životě respondentek. Po tomto navázání kontaktu a vytvoření bezpečné atmosféry s respondentkami autorka provedla vždy nejméně ještě jeden rozhovor s respondentkami. Ve dvou případech následovaly rozhovory dva.

Významnou pomocí pro vytvoření přátelské atmosféry a bezpečného vztahu s respondentkou byla přítomnost pracovník WIC. Protože s danými respondentkami má WIC již trvající kontakt, byly respondentky zvyklé na pracovníce, jež autorku práce při rozhovorech doprovázely. A proto bylo získání důvěry, stejně jako získání souhlasu s anonymním zpracováním údajů poměrně jednoduché. Pracovnice WIC také tlumočily otázky a odpovědi z gruzínského do anglického jazyka. Rozhovory byly nahrávány na diktafon. Případnou ztrátu nebo pokřivení významu při překladu vnímá autorka práce jako jedno z největších rizik a nevýhod toto výzkumu. Přestože většina rozhovorů byla překládána za pomoci Magdy Mariamidze, profesionální překladatelky a zaměstnankyní WIC, rozhovory byly překládány dvakrát (z gruzínského do anglického jazyka a posléze z anglického do českého jazyka), a autorka práce si je tudíž vědoma, že se některé významy mohly při překladu pozměnit či zjednodušit.

Kvalitativní rozhovory byly polostrukturované, s vymezenými oblastmi, kterými se autorka práce mínila zabývat, ale nebylo určeno žádné pořadí těchto otázek a jejich dodržování bylo vysoce ovlivněno vývojem samotného rozhovoru, kdy byl respondentům dán svobodný prostor zabývat se podle vlastního uvážení a vnímání důležitosti jednotlivými oblastmi. Zaměření otázek vycházelo z teoretické části práce, autorka se dotazovala na: (1) životní a bytové podmínky, (2) zdraví a reprodukční zdraví, (3) sexuální a genderově podmíněné násilí, (4) chudoba, zaměstnání a změna rolí, (5) sociální a kulturní vazby, (6) participace na veřejném životě, (7) psychologická dimenze, (8) spirituální dimenze, (9) pomoc ze strany vlády a dalších subjektů.

5.5 Zpracování dat

Hendl postup interpretace dat u fenomenologického výzkumu popisuje takto: Provedou se hloubkové rozhovory se zvolenými jedinci se zaměřením na určité zkušenosti a prožitky. Výzkumník pak zkoumá invariantní struktury ve zkušenosti jedince (nazýváme je esence zkušenosti). Výzkumník hledá společné rysy u několika jedinců (Hendl 2004, s. 267).

Tato esence zkušenosti byla z textu analyzována pomocí otevřeného kódování. Jednotlivé klíčové výroky byly v transkriptech rozhovorů očíslovány a byl k nim připojen kód, čili nadřazené téma (například sexuální násilí, zaměstnání, atd.). Tato témata a kódy byly v průběhu několikrát revidovány, doplňovány o nové, pokud se v následujících rozhovorech nové objevily. Na základě těchto kategorií pak byla vytvořena myšlenková mapa, s logickými vazbami a strukturou tak, jak vyplývá z rozhovorů.

5.6 Výsledky

Byly identifikovány tyto aspekty znázorněny v myšlenkové mapě:

5.6.1 Zdravotní stav

Zdravotní stav se jeví jako jeden z nejvýznamnějších a nejproblémovějších oblastí respondentek. Toto téma je první, kterému se při otázce na současné prožívané problémy respondentky věnují a které popisují.

Respondentka A: „*Já už nejsem nejmladší, jak vidíte, takže to co je teď mým největším problémem je to moje astma, já už ani ty schody nevyjdu, abych si nepotřebovala odpočinout, někdy nemůžu nabrat ani dech a to už si říkám, že přichází moje poslední chvíle.*“

Respondentka B: „*Rozhodně ty moje problémy se srdcem. Doktor mi předepsal léky, ale ty mě za měsíc vyjdou na 150 lari (v přepočtu asi 1 600 CZK – pozn. autorky), a kde já bych na to vzala. Já mám od státu penzi těch 180 lari a to mám na všechno, a i když vlastně nájem s rodinou (s respondentkou žije dcera s manželem a dětmi – pozn. autorky) neplatíme, tak musíme mít na jídlo a všechno ostatní....a taky mi minule říkal (lékař – pozn. autorky), že mám tu chlopeč jako strašně špatnou a že to léky neutáhnou a mám jít v létě na operaci.*“

U obou respondentek hraje jistě roli jejich věk, respondentce A je 72 let, respondentce B 56 let. Výraznou roli ve zdraví však také hrají bytové podmínky, ve kterých respondentky žijí:

Respondentka B: *„tady tu budovu sice před rokem opravovali (státem financovaná rekonstrukce bývalého zdravotnického zařízení, které je od 90. let kolektivním centrem pro ubytování VPO – pozn. autorky), ale udělali to jen, aby se neřeklo, skoro nic nespravili. ...hlavně ty problémy s vodou, trubky jsou staré a voda často neteče dál než do prvního patra.to pak musím chodit s kbelíky i několikrát denně.“*

Respondentka C: *„No my jsme vlastně tenhle byt dostali nedávno, od státu jako, ale není to vůbec dobrý, že jo to tady vidíte tu plíseň tady. ...to jsou ty trubky, ta budova je vůbec stará a trubky prasklé a tak to protéká. V zimě jako topíme jenom přímotopy, a dost často nám to vypínají, protože neplatíme včas. ...a to všechno k tomu, pak mám děcka pořád nemocné.“*

Na otázku, zda sama respondentka C bývá nemocná v důsledku nedostatečného topení a celkové zchátralosti budovy také trpí onemocněními, respondentka odpověděla: *„jo tak taky jsem nemocná, ale nemám na to čas, pět děcek, kdo se o ně postará, nemůžu být nemocná, pracujeme s manželem, co se dá, ale on nemůže najít práci a tak si nemůžu dovolit ještě doma ležet a být nemocná“*. Následně byla respondentka dotázána na to, jak danou situaci zvládá, jak zvládá starat se o rodinu a chodit do práce, pokud bývá nemocná. Respondentka C: *„tady nejde o to, jak to zvládám, ale že to zvládnout prostě musím, nechci, aby moje děcka musely taky pracovat, však víte, ale to někdy prostě nejde jinak“*.

Situace je tak velmi propojená, na zdravotní stav respondentek má vliv hned několik faktorů, jako jsou věk, nedostatek financí pro kvalitní léčbu onemocnění, ale i stav bydlení. To vše pak ovlivňuje další oblasti jejich života, jako například v případě respondentky C, která přestože je nemocná, chodí do práce, je pod tlakem, protože si nemůže dovolit nepracovat, jelikož její manžel je nezaměstnaný a navíc jak vyplývá z rozhovoru, pokud sama nemůže pracovat, musí ji v tom nahradit děti. Respondentka

při rozhovoru od tohoto tématu rychle odbočila, ale podle pracovníků WIC jsou s největší pravděpodobností děti nuceny žebrať.

5.6.2 Nezaměstnanost

Pouze respondentka C je ze všech čtyř respondentek zaměstnaná a to jako soukromá uklízečka v několika domácnostech a i ta popisuje, že se sháněním práce měla obtíže: „*takhle já chodím několikrát týdně uklízet jejich byty vlastně, tady v Tbilisi a to mi domluvila moje švagrová přes nějaké známé, jinak bych snad práci ani nenašla.*“ Respondentka při hovoru o práci vypadá spokojeně a sama dodává: „*no ono jak jsem začala vlastně uklízet u té jedné rodiny, tak se o mě rozneslo, že to dělám dobře a neflákám se a tak se začali lidi i sami ozývat.*“ Přestože, jak podle svých vlastních slov respondentka C uvádí, nevydělává mnoho (asi 200 lari za měsíc, v přepočtu asi 2 100 CZK), dodává: „*aspoň mám něco a nemusím žebrať, to na ten chleba vždycky nějak vyjde a nejstarší dcera už taky něco vypomáhá.hlavně mám ten dobrý pocit, že mi děcka nehladoví, víte, že jako matka se o ně umím postarat, protože ten můj (manžel) tomu je to asi úplně jedno.*“

Zde vidíme několik zajímavých faktorů, a to jak vlastní uspokojení z toho, že je respondentka schopna dostát své roli matky, ale i z toho, že se vlastní pílí a neúnavnou snahou zasadila o to, že se jí klientela značně rozrostla. Také vidíme, že v tomto konkrétním případě se manželovi respondentky nedaří najít práci, což ji vede k vyjádření obav, že je to možná proto, že se dostatečně nesnaží a že mu osud rodiny neleží na srdci.

Naopak ostatní tři respondentky jsou v současné době nezaměstnané, čemuž připisují různé důvody. Respondentce B to nedovolují problémy se srdcem, kdy jí lékař nařídil klid na lůžku a operaci v létě, kvůli finanční tísní si to však respondentka ani za podpory rodiny finančně nemůže dovolit. Respondentka A ještě podle svých slov donedávna pěstovala zeleninu a bylinky, které pak prodávala na ulici, jak je v Gruzii běžné, v současné době jí už to však také pokročilý věk a zdravotní stav také neumožňuje.

Zajímavou situaci popisuje respondentka D: *„nás vlastně vláda před dvěma roky přesídlila ze Zugdidi sem do Tbilisi... to byl jako tehdy velký krok, pořád o tom psali v novinách, jak nám vláda pomáhá... a oni si přitom vůbec neuvědomili, co to pro nás znamená. Manžel měl v Zugdidi práci, ale tady se nemůže uchytit. Ani já ne. A přitom se snažím, ale není to snadné. Nemáme tu ani žádnou rodinu, půlka rodiny zůstala v Abcházii.“* Respondentka tak popisuje, že je jejich nezaměstnanost ovlivněna ne ani tak přesídlením, jako následným poskytnutím pomoci ze strany státu, kdy jim byl sice nabídnut byt v Tbilisi, ale v důsledku to pro rodinu není příliš pomoc, neboť oba manželé nemohou najít práci. Na otázku, proč tedy nabídku na byt v Tbilisi přijali, respondentka odpovídá: *„...my si jako mysleli, že jednak je to hlavní město a tak tady najdeme práci snadno... no ale taky i jak bych to řekla, víte, ten pocit, že už se prostě z té mizérie potřebujete vyhrabat, že chcete už odjet daleko a začít s novým štítem, že začnete s novou šancí a nikdo nebude pořád řešit jestli jste vlastizrádci nebo ne, když máte za manžela Abcházce. Zde vidíme, že hlavním motivem pro přestěhování do Tbilisi byl negativní postoj komunity v Zugdidi, protože respondentka (etnická Gruzínka) se vdala za Abcházce a odstěhovala do Abcházie, odkud v roce 2008 oba uprchli do Zugdidi. Podle vlastních slov respondentky však, zejména při eskalaci konfliktu v roce 2008 část rodiny projevila značné nesympatie vůči manželovi a téměř s dcerou přerušili styky. Na otázku, jak se respondentka snaží hledat obživu, odpovídá: *„no já jsem vlastně předtím v Zugdidi pracovala v továrně na čaj, ale já jsem pak měla obtíže zdravotní, to jsem vlastně otěhotněla, ale o miminko přišla. ... a tak my se teď s manželem snažíme znova, on by syna moc chtěl, ale tak mi řekl, že nebudu už v továrně pracovat. A tady v Tbilisi je to hrozně těžký, třeba jsem zkoušela něco prodávat na ulici, ale ony ty ulice už jsou jako tak rozebrané, že každý má ten svůj revír, kde prodávat a už mě mezi sebe nepustí.“* Zde opět vidíme, jak se propojuje hned několik faktorů dohromady. Jednak zdravotní stav respondentky, respektive její a manželův strach o potencionálního potomka ovlivňuje respondentku v zaměstnání. Co však také z výpovědi vyplývá, je určitý tlak ze strany manžela, který podle respondentky rozhodl o tom, že již nebude pracovat v továrně, ačkoli podle jejích dalších upřesnění není jasné, zda potratila kvůli náročné práci či jiným faktorům. Také v tom, jak se respondentka vyjádřila o potencionálním dítěti, jako o „synovi“, můžeme spatřit jistý tlak ze strany manžela, aby mu dala syna, tedy*

genderovou diskriminaci. Posledním zajímavým poznatkem vyplývajícím z výpovědi jsou také obtíže začlenit se do společnosti, kdy respondentka popisuje obtíže uchytit se jako pouliční prodejkyň a to zejména kvůli neznalosti prostředí a také podle jejich slov nepřátelství ze strany prodejců a prodejkyň.

Opět vidíme, jak je problematika nezaměstnanosti úzce propojena s dalšími dimenzemi životní situace respondentek. Ta je ovlivněna opět zdravotním stavem a věkem, ale také ztrátou sociálních kontaktů, předchozího zaměstnání a problémy s integrací do nové společnosti v důsledku znovu-přesídlení v rámci státního programu pomoci vnitřně přesídleným osobám. Naopak v případě uspokojivého zaměstnání dochází k lepšímu hodnocení sebe sama a uspokojení s naplňování role matky, tedy jednoznačně pozitivním důsledkům na psychickou pohodu respondentky.

5.6.3 Sexuální a genderově podmíněné násilí

Problematika sexuálního a genderově podmíněného násilí patří zřejmě k nejproblematictější oblasti všech celého výzkumu. Samotná komunikace o těchto tématech s respondentkami byla poměrně problémová, velmi citlivá a bolestivá, neboť se během rozhovorů objevila natolik osobní a silná témata jako je domácí násilí, mučení během válečného konfliktu a znásilnění během válečného konfliktu.

Při rozhovorech o těchto tématech byla přítomna také psychologka WIC, aby bylo ujištěno, že respondentky mají témata již dostatečně zpracovaná, a pokud tomu tak nebylo, aby jim mohla být nabídnuta odborná pomoc. Autorka práce také po rozhovorech prošla intenzivním debriefingem a individuální supervizí.

V případě domácího násilí jde pouze o předpoklady a dohady autorky a pracovnic WIC, neboť respondentka přítomnost domácího násilí nepotvrdila. Při otázce na toto téma se však jednoznačné odpovědi vyhýbala a fyzické projevy její reakce (třas a znejistění) mohou napovídat tomu, že se v rodině skutečně domácí násilí objevuje. Po uvážení se autorka rozhodla v této otázce nadále nepokračovat, při dalším kontaktu však byly ze strany pracovnice WIC poskytnuty respondentce informace o pomoci obětem domácího násilí. Podle slov pracovnice WIC však pro nepřítomnost jakýchkoli

důkazů nemělo v dané situaci smysl hlásit případ policii, protože by to naopak mohlo zhoršit pozici ženy vůči pachateli.

Respondentka B zmínila svou velmi silnou zkušenost zajetí a mučení během konfliktu na počátku 90. let v Abcházii, nechtěla se již však svěřovat s konkrétními podrobnostmi. To bylo ze strany autorky práce respektováno.

Respondentka D se svěřila se svým bolestivým zážitkem znásilnění během konfliktu v roce 2008 v Abcházii: *„byl to ruský voják, to vím, rusky umím, a právě že ty nejhorší věci, co mi řekl, to a tu bolest a ponížení uvnitř ve mně, na to nikdy nezapomenu. ...řval na mě, že jsem špína a k****, že jsem blbá jako celý gruzínský národ a že jsme raději měli zůstat pod Ruskem, že by to tak pro nás bylo lepší.“* Na otázku, jak se s tak bolestivým a šokujícím zážitkem dokázala vyrovnat, respondentka odpovídá: *„No proto my vlastně z té Abcházie utekli, to manžel nechtěl, aby se mi něco takového stalo znova, ono ho to vzalo snad ještě více než mě, a strašně si vyčítal, že mi nemohl tehdy pomoci, že tam prostě nebyl, aby toho vojáka zabil“, „...a já si říkala, že jak začneme někde nově, že na to oba zapomeneme. Ale to s tím dítětem, jak jsem teď nedávno potratila. To já si myslím, že prostě to mám ještě pořád v sobě... že jako tělo a psychika ještě není připravena to všechno zvládnout... já totiž jako cítím, no, že jsem ještě moc špinavá na to, přivítat ve svém těle něco tak nevinného a čistého jako je nový život, to miminko... asi se tomu nějak podvědomě bráním, i když bych už dítě moc chtěla.“*

Tento neuvěřitelně bolestný příběh respondentky má jednoznačný dopad na její psychosociální pohodu, stejně jako praktický život, protože právě tato zkušenost byla podle jejích slov tím hlavním popudem pro uprchnutí z Abcházie. Zkušenost měla jistě také dopady na jejich vzájemný vztah s manželem, kdy oba museli svou bolest prožívat po svém, podle slov respondentky je však ona událost spíše paradoxně ještě více spojila.

5.6.4 Psychologická dimenze

Již výše uvedené zkušenosti a zážitky předpovídají, že všechny ostatní dimenze života respondentek mají výrazný dopad na jejich psychosociální pohodu. V této oblasti se autorka zejména zajímala, co pomáhá respondentkám situaci zvládat, co jim dodává

sílu a víru v budoucnost. Není překvapivé, že ve značně religiózní Gruzii je jedním z podpůrných aspektů právě náboženství a víra v Boha. Respondentka A uvádí: „*není na nás, abychom zpochybňovali Boží vůli. Pán má s námi své vlastní plány a nám nezbyvá víc než věřit.*“, podobně se vyjadřují také ostatní respondentky a všechny se hlásí k ortodoxnímu náboženství, stejně jako k tomu, že pravidelně chodí na bohoslužby, dodržují půst a další ortodoxní gruzínské tradice.

Respondentky se také o rodině vyjadřují jako o významném podpůrném elementu, zejména o dětech. Respondentka C uvádí: „*jsou to děti, kdo mi pomáhá, kvůli nim nemyslím na to všechno, co mě trápí a jak to zvládneme další den, prostě vím, že to zvládnout musím, kvůli nim.*“

Zároveň se během rozhovorů objevovalo mnoho ambivalentních momentů, kdy respondentky vyjadřovaly pochybnosti samy o sobě, projevovalo se, že mnohé vzpomínky jsou stále příliš bolestné a že někdy ztrácejí víru v budoucnost. Respondentka C: „*ale někdy mě to jako doběhne a říkám si, co je to za život, že se musím pořád bát, jestli mi děcka neumřou hlady*“, respondentka A: „*jak vidím hlavně ty děcka vyrůstat tady v kolektivním centru, kde se všechno rozpadá, tak si říkám, co je čeká za budoucnost. Copak já, já už jsem stará, mě už moje budoucnost moc netrápí, ale oni, ti malí Co se tady naučí, z bídy do bídy a že stát jim nijak nepomůže.*“

Dopady sexuálního a genderově motivovaného násilí na dvě z respondentek jsou více než pochopitelné a očekávané. Přestože obě svou zkušenost již do značné míry považují za uzavřenou a zpracovanou, z paměti jim nikdy nevymizí a více či méně budou s důsledky bojovat navždy.

Na otázku, zda vnímají podporu ze stranu partnerů, respondentky odpovídají také poměrně ambivalentně (pouze dvě z respondentek, další dvě jsou již vdovami). Respondentka C v jednom části rozhovoru: „*my se máme moc rádi*“, v jiné části však „*ale jako jo, to on se snaží no, ale má toho taky dost, všechno to že nemůže najít práci a tak mu už moc nezbyvají myšlenky na to ještě, abych mu plakala na rameni já.*“ Respondentka D: „*podporuje mě, teda hlavně dříve podporoval, teď jak jsme se přestěhovali sem (do Tbilisi),*

tak to trochu utichlo“, po chvíli odmlčení *„vlastně mám poslední dobou dost pocit, že jsem na všechno dost sama“*. Na otázku, co si respondentky myslí, že je nejvíce odlišuje v jejich situaci od mužů jedna z respondentek odpovídá: *„asi nejspíš to, že pořád něco řeším a stresuju se a běhám a hledám tu práci, to on si sedí jen a čeká, že mu asi spadne do klína, nebo že je to pod jeho úroveň nebo já prostě nevím“*. Z uvedeného vyplývá, že respondentky se mohou více cítit zodpovědné za svou vlastní psychickou pohodu a považují za nepřijatelné, aby tím ještě „zatěžovaly“ muže, zároveň je však jasné, že by větší podporu ze strany partnerů uvítaly.

5.7 Diskuze

Cílem výzkumu bylo zjistit, jaká specifika životní situace popisují vnitřně přesídlené ženy v Gruzii. Ze čtyř rozhovorů bylo zjištěno, že těch specifických situací je celá řada, od sexuálně a genderově motivovanému násilí, přes negativní dopady nezaměstnanosti a sociální exkluze, nedostatečného stavu bydlení a nedostatečných příjmů, které vedou ke zhoršené zdravotní situaci. To vše pak úzce souvisí s psychologickou a spirituální pohodou respondentek a jejich vírou do budoucna.

6 Závěr

Bakalářská práce je kvalitativní studií zabývající se specifiky životní situace vnitřně přesídlených žen v Gruzii. Jejím cílem bylo představit, která možná specifika jsou spojena s životní situací gruzínských žen, jež se ocitly v pozici vnitřního přesídlení. A přestože se životní obtíže nevyhýbají ani ženám žijícím v Gruzii, které nejsou vnitřně přesídlené, stejně jako i ostatním vnitřně přesídleným osobám obecně, nejen ženám mezi nimi, ke specifickému zaměření na zkušenosti vnitřně přesídlených žen autorku práce motivoval zejména koncept tzv. dvojího znevýhodnění. Znevýhodnění vnitřně přesídlených žen z toho důvodu, že trpí vnitřním přesídlením a všemi jejími sociálními, psychickými, fyzickými a duchovními dopady, a navíc také kvůli tomu, že jsou ženami. Autorka tak chtěla dát prostor vnitřně přesídleným ženám popsat jejich konkrétní, subjektivní a individuální zkušenosti, se všemi možnými dopady na svůj život.

Jak z analýzy zdrojů, tak z provedeného kvalitativního výzkumu vyplývá, že existují mnohá specifika, která zažívají právě vnitřně vysídlené ženy. Přestože byl daný výzkum proveden pouze na čtyřech respondentkách, jejich silné příběhy boje, odvahy, bolesti, překonávání utrpení a víry autorka práce vnímá jako neuvěřitelně inspirativní, jako příběhy, které by měly být šířeny a které by měly denně světu připomínat, že jsou to často právě ženy, kdo konflikty, válkami a chudobou trpí nejvíce. A přesto zůstávají silné. Jak dodává Julija Kharashvili: *a právě proto jsou vnitřně přesídlené ženy těmi nejsilnějšími obhájkyňmi míru a pozitivní změny.*

Seznam literatury

CR. (2009). *Out of the Margins. Securing a voice for internally displaced people: lessons from Georgia*. London: CR.

BENJAMIN, J. A., FANCY, K. (1998). *The Gender Dimensions of Internal Displacement*. New York: Women's Refugee Commission.

BUCK, T. & col. (2000). *Aftermath: Effects Of Conflict on Internally Displaced Women in Georgia*. Washington: Center for Development Information and Evaluation.

BUCKLEY, C. J., DOLIASHVILI, K. (2008). Women's Sexual and Reproductive Health in Post-Socialist Georgia: Does Internal Displacement Matter? *International Family Planning Perspectives*. 2008. 34(1) s. 21–29.

CORNELL, S. E. (2000). *Small Nations and Great Powers: A study of ethno-political conflict in the Caucasus*. London: Routledge.

DARCHIASHVILI, V. (2007). *Gruzínsko-abcházský konflikt (minulost, současnost, budoucnost)*. Brno. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita v Brně. Fakulta sociálních studií.

GLOBAL PROTECTION CLUSTER WORKING GROUP (2008). *Handbook for the Protection of Internally Displaced Persons*. Geneva: UNHCR.

GLOBAL PROTECTION CLUSTER WORKING GROUP (2010). *Handbook for the Protection of Internally Displaced Persons*. Geneva: UNHCR.

HENDL, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

HRIDC (2008). *Monitoring Conditions of IDPs in Gori*. Tbilisi: HRIDC

IPS, UNIFEM (2008). *Rapid Needs Assessment of Internally Displaced Women: Findings and Recommendations*. IPS: Tbilisi.

INTERNAL DISPLACEMENT MONITORING CENTRE (2009). *Georgia: IDPs in Georgia still need attention*. Geneva: IDMC.

JAROSZEWICZ, M., SZEREPKA, L. (2007). *Migration Challenges in the European Union's Eastern Neighbourhood*. Warsaw: Centre for Eastern Studies.

JAPARIDZE, S., CHITANAVA, K., ALADASHVILI, I., DUARTE M. (2006). Violence against Women in Georgia. Report for 36th session of the UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women. Dostupné také online:
http://www.omct.org/files/2005/09/3072/cedaw36_vaw_in_georgia_en.pdf

KHARASHVILI, J. (2013). 20 years of internal displacement in Georgia: the international and the personal. *Forced Migration Review*. 2013. 25th Anniversary Collection, s. 16-18. Dostupné také online: <http://www.fmreview.org/25th-anniversary/kharashvili>

NICHOL, J. (2009). *Russia-Georgia Conflict in August 2008: Context and Implications for U.S. Interests*. Washington: Congressional Research Service.

MUSIL, L., NAVRÁTIL, P. (2000). Sociální práce s příslušníky menšinových skupin. *Sociální studia*. Sborník FSS MU. Brno: MU, s. 127-163.

BROOKINGS – LSE PROJECT ON INTERNAL DISPLACEMENT (2014). *Improving the Protection of Internally Displaced Women*. Washington: Brookings Institution.

RENZETTI, C. M., CURRAN D. J. (2003). *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.

TSIKHELASHVILI, K. (2001). *The Case Studies of Abkhazia and South Ossetia*. Tbilisi, Tbilisi State University.

UNHCR (2003). *Sexual and Gender-Based Violence Against Refugees, Returnees and Internally Displaced Persons*. Geneva: UNHCR.

UNHCR (2009). *Protection of Internally Displaced Persons in Georgia: A Gap Analysis*. Geneva: UNHCR.

Internetové zdroje

BBC News (2015): North Ossetia profile – Overview [online]. Dostupné dne 21.1.2015 z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-20210708>

CARE INTERNATIONAL: History [online]. Dostupné dne 6.6.2015 z: <http://www.care-international.org/about-us/history.aspx>

CAUCASUS EDITION (2013): IDPs in Georgia: Still Waiting for Better Life [online]. Dostupné dne 19.3.2015 z: <http://caucasusedition.net/analysis/idps-in-georgia-still-waiting-for-better-life/>

DEMOSKOP WEEKLY (2015): Gruzinskaja SSR [online]. Dostupné 21.1.2015 z: http://demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_89.php

GEORGIAN REVIEW (2015): Femicide in Media [online]. Dostupné 13.4.2015 z: <http://georgianreview.ge/2015/01/femicide-in-media/>

IDMC: Georgia IDP Figures Analysis [online]. Dostupné 2.2.2015 z: <http://www.internal-displacement.org/europe-the-caucasus-and-central-asia/georgia/figures-analysis>

IFSW (2012): Displaced persons [online]. Dostupné 7.4.2015 z:
<http://ifsw.org/policies/displaced-persons/>

IDPWA: Current projects [online]. Dostupné 6.6.2015 z:
<http://www.idpwa.org.ge/en/projects/current>

IRIN: Gender-based violence [online]. Dostupné 3.2.2015
z: <http://www.irinnews.org/indepthmain.aspx?InDepthId=20&ReportId=62847>

KVINNA TILL KVINNA: Organizations we support [online]. Dostupné 3.6.2015
z: <http://kvinnatillkvinna.se/en/country/georgia/organisations-we-support/>

MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS: Domestic Violence [online]. Dostupné 5.4.2015 z:
<http://police.ge/en/projects/domestic-violence>

MRA: IDP Figures. Number of Registered IDPs-Statisticsby Region [online]. Dostupné
21.2.2015 z: <http://www.mra.gov.ge/eng/static/55>

MRA: One-time financial assistance [online]. Dostupné 17.3.2015
z: <http://mra.gov.ge/eng/static/2665>

OHCHR: Questions and Answers about IDPs [online]. Dostupné 15.3.2015
z: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/IDPersons/Pages/Issues.aspx>

Project Gutenberg Self-Publishing Press: International Recognition of Abkhazia and
South Ossetia [online]. Dostupné 21.1.2015
z: [http://self.gutenberg.org/article.aspx?articleid=0019042397&title=international+r
ecognition+of+abkhazia+and+south+ossetia](http://self.gutenberg.org/article.aspx?articleid=0019042397&title=international+r
ecognition+of+abkhazia+and+south+ossetia)

UN DATA (2014): Georgia [online]. Dostupné 21.1.2015
z: <https://data.un.org/CountryProfile.aspx?crName=GEORGIA>

UN in Georgia: UN Women [online]. Dostupné 6.6.2015
z: http://www.ungeorgia.ge/eng/UN_in_Georgia/un_agencies?info_id=28#.VYc0pC9gSWM

UNHCR: Mental Health and Psychological Support [online]. Dostupné 22.3.2015 z:
<http://unhcr.org/4794a6092.pdf>

UN UPR (2010): The Joint Report Prepared by Women's Rights NGOs in the Framework of the UN Universal Periodic Review [online]. Dostupné 16.3.2015 z:
<http://lib.ohchr.org/HRBodies/UPR/Documents/Session10/GE/JS5-JointSubmission5-eng.pdf>

UN WOMEN (2014): GEORGIA – Beijing +20 National Review of the Implementation of the Beijing Declaration and Platform for Action [online]. Dostupné 21.4.2015 z:
http://www.unwomen.org/~media/headquarters/attachments/sections/csw/59/national_reviews/georgia_review_beijing20.ashx

VAŠKO, T. (2005): Gruzínsko - abcházský konflikt (1992-1993) [online]. Glosy.info. Dostupné 9.2.2015 z: <http://glosy.info/texty/gruzinsko-abchazsky-konflikt-1992-1993/>

WFG: Women's Economic Independence Program 2010 – 2012 [online]. Dostupné 6.6.2015 z: <http://www.womenfundgeorgia.org/?10/404/&lan=en>

WIC: Women for Equality, Peace and Development [online]. Dostupné 6.6.2015 z: <http://www.wicge.org/home.php?cat=1&sub=1&id=1034&mode=more&lang=en#.VYcdWy9gSWM>

WORLD DIRECTORY OF MINORITIES AND INDIGENOUS PEOPLE: Abkhaz [online].
Dostupné 21.1.2015 z: <http://www.minorityrights.org/1913/georgia/abkhaz.html>

WORLD DIRECTORY OF MINORITIES AND INDIGENOUS PEOPLE: Ossetians [online].
Dostupné 21.1.2015 z: <http://www.minorityrights.org/1914/georgia/ossetians.html>

WORLD DIRECTORY OF MINORITIES AND INDIGENOUS PEOPLE: Georgia overview
[online]. Dostupné 21.1.2015 z:
<http://www.minorityrights.org/1909/georgia/georgia-overview.html>

WORLD VISION INTERNATIONAL: Our history. [online]. Dostupné 5.6.2015 z:
<http://www.wvi.org/our-history>

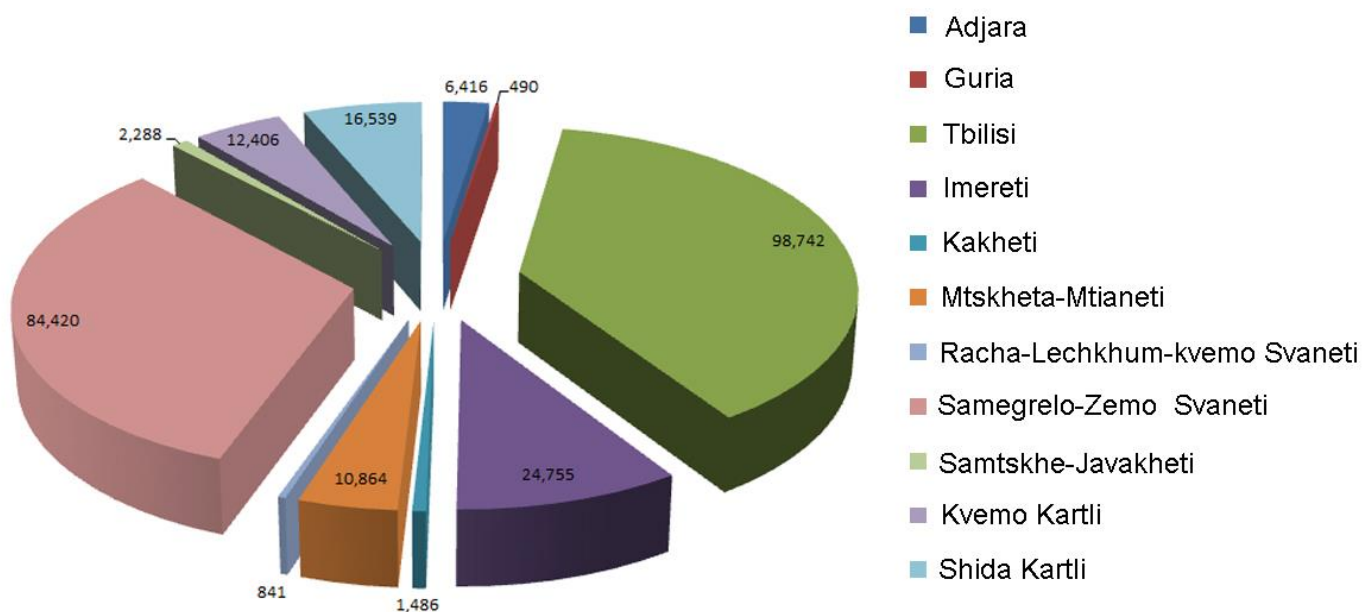
Dokumenty

UN, 1998. Guiding Principles on Internal Displacement (E/CN.4/1998/53/Add.2).
Dostupné online z: <http://www.unhcr.org/43ce1cff2.html>

UN, World Bank, 2008. GEORGIA: Summary of Joint Needs Assessment Findings.
Dostupné online z: <http://www.enpi-info.eu/library/content/georgia-summary-joint-needs-assessment-findings>

MINISTRY OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS FROM THE OCCUPIED
TERRITORIES, ACCOMMODATION AND REFUGEES OF GEORGIA, 2012. Action Plan for
the Implementation of the State Strategy on IDPs during 2012-2014. Dostupné online
z: <http://mra.gov.ge/res/docs/2014100614552521290.pdf>

Příloha 1: Aktuální počet VPO podle místa usídlení

Zdroj: MRA [online]. IDP Figures. Number of Registered IDPs-Statistics by Region [cit. 21.2.2015]. Dostupné z: <http://www.mra.gov.ge/eng/static/55>

Příloha 2: Mapa Gruzie a jejích regionů

Pozn: na mapě není uveden region Jižní Osetie, který se nachází v pohraničí s Ruskem v rámci regionů Shida Kartli a Racha-Lechkimi-Kvemo Svaneti

Zdroj: *UNESCO*. [online]. Map of Georgia. [cit.19. 4. 2015]. Dostupné z:
<http://wa2.www.unesco.org/uil/litbase/media/GeorgiaMap.jpg>